

David Streatfield & Sharon Markless

Toimivien oppilaitoskirjastojen kehittäminen opetuksen ja oppimisen tueksi: kokemuksia Iso-Britanniasta*

Streatfield, David & Markless, Sharon, Toimivien oppilaitoskirjastojen kehittäminen opetuksen ja oppimisen tueksi: kokemuksia Iso-Britanniasta [Developing effective school and Polytechnic libraries to support teaching and learning: the British experience]. Kirjastotiede ja informatiikka 14 (3): 100–105, 1995.

This paper outlines the school library service provision for the 11 to 18 age range in Britain and examines the much-favoured model of the Learning Research Centre to provide this service. The authors call on their recent research to argue that this model is unsuitable for many traditional schools. They advocate an approach to library service provision based on the prevalent styles of teaching and learning in the school. This four-phase model can be used to assess whether current library provision is effective as well as to set performance targets for the library, linked to development of approaches to teaching and learning in the school. The authors argue that, although the UK context is different, their model and the approach to performance target setting is potentially applicable in Finland.

Address: Information Management Associates, 28 Albion Road, Twickenham, Middlesex, W2 6QZ, England.

Koulukirjastot Iso-Britanniassa

Koulukirjastot ovat merkittävä osa monien keskiasteen oppilaitosten kasvatustyyppien (Keskiasteen oppilaitoksilla tarkoitetaan tässä artikkelissa Iso-Britannian oppilaitostyyppiä "secondary school", joka kattaa ikävuodet 11–18 ja vastaa suurin piirtein suomalaista peruskoulun yläastetta + ammattioppilaitosta, ja "Sixth Form College", joka kattaa ikävuodet ja vastaa suomalaista lukiota). Oppilaitoskirjastojen kehitys ei kuitenkaan ole ollut yhtenäistä. Parhaimmillaan ne ovat suuria ja

sisältävät runsaat kokoelmat kirjoja, aikakauslehtiä ja CD-ROMeja, ja niillä on käytettävissään tietokonepäätteet ja hyvinvarustetut tilat sekä ryhmissä että yksin opiskeluun. Tällaisten kirjastojen toiminnasta vastaavat useimmiten pätevät kirjastonhoitajat oppilaitosjohdon tukemina.

Monien kirjastonhoitajien, samoin kuin rehtorien ja koulutoimentarkastajienkin, mielestä ihanteellinen kirjasto on oppimiskeskus. Oppimiskeskuksen tehtävä on heidän mielestään tarjota opiskelijoille yksilöllisiä oppimispaketteja, joiden avulla nämä voivat opiskella omaehtoisesti. Tällainen "superkirjasto" voi menestyä todella ainoastaan, jos koko oppilaitos on sitoutunut avoimen ja joustavan oppimisen ajatukseen. Tällöin opettajan tehtäviin kuuluu perinteisen opettamisen ohella

* Suomentanut Justiina Muranen

käynnistää ryhmäkeskusteluja, neuvotella opiskelijoiden kanssa yksilöllisiä oppimissopimuksia ja tarkkailla kunkin opiskelijan kehittymistä. Äskettäin tekemässämme tutkimuksessa huomasimme kuitenkin, että oppimiskeskusmallista ei perinteisemmässä oppilaitoksessa olekaan kirjastolle niin paljon hyötyä.

Muuttuva rahoitus ja hallinto

British Libraryn tutkimus- ja suunnitteluosasto rahoitti projektin Toimiva oppilaitoskirjasto (Effective School Library)¹, jonka tarkoituksena oli tutkia oppilaitoskirjastojen vaikutusta opetukseen ja oppimiseen sekä ehdottaa alalle soveltuvia suoritusmittareita. Ajankohta oli Iso-Britanniassa tutkimuksen kannalta merkittävä, sillä vastuu oppilaitoskirjastojen budjetista oli vain hieman aikaisemmin siirretty kunnilta oppilaitoksille itselleen. Joutuessaan tekemään vaikeita päätöksiä yhä pienempien määrärahojen käytöstä vain rohkea rehtori sijoittaa mieluummin kirjastoon kuin esimerkiksi uuden opettajan palkkaamiseen – ellei sitten ole täysin vakuuttunut siitä, että toimiva oppilaitoskirjasto vaikuttaa näkyvällä tavalla oppilaitoksen keskeiseen opetukseen ja oppimiseen.

Kaksi muutakin seikkaa tekivät tutkimuksemme merkittävän. Iso-Britanniassa on monissa kunnissa perustettu oppilaitoskirjastokeskuksia (School Library Services) tukemaan kaikkia alueen oppilaitoksia. Keskuksia hoitavat pätevät kirjastonhoitajat neuvovat oppilaitosten johtoa oppilaitoskirjastojen kehittämiseen liittyvissä kysymyksissä, osallistuvat koulutarkastuksiin ja tarjoavat oppilaitosten käyttöön lainakokoelmia (nämä kirjakokoelmat on suunniteltu rajattujen aihekokonaisuuksien, kuten "Viikingit" tai "Energia", opetusta varten) sekä kouluttavat oppilaitoskirjastonhoitajia tai kirjastoista vastaavia opettajia. Aiemmin kunnille näitä palveluja varten myönnetty varat annetaan nyt uusien rahoitusjärjestelyjen vuoksi suoraan oppilaitoksille, jotka voivat käyttää ne muihinkin tarkoituksiin. Jälleen voimme vain todeta, että varoja tuskin käytetään oppilaitoskirjastokeskusten toiminnan ylläpitämiseen, ellei oppilaitosjohto koe, että oppilaitoskirjastoilla on kouluille merkitystä. (Muutamit oppilaitoskirjastokeskukset ovatkin jo joutuneet lopettamaan toimintansa.)

Lisäksi uusi hallintojärjestelmä määrää, että tarastukset kohdistuvat kunkin koulun laatimaan

kehittämissuunnitelmaan ja siihen, kuinka suunnitelma on toteutunut. Tämän vuoksi oppilaitoksen kaikessa toiminnassa – myös oppilaitoksen tarjoamissa kirjastopalveluissa – korostuu suoritusten mittaaminen ja tavoitteiden asettaminen. Me olemme sitä mieltä (samoin kuin useimmat suoritusmittareita ja tavoitteita käsitteleviin seminaareihimme osallistuneet oppilaitoskirjastonhoitajat), että kirjastonhoitajien on itse kehitettävä tehokkaita suoritusmittareita opetuksen ja oppimisen tukemisen mittaamista varten. Muussa tapauksessa muut tahot (kuten koulutoimentarkastajat) laativat tarkoitukseen vähemmän hyvin sopivia mittareita, jotka keskittyvät siihen, mitä on helppo laskea.

Oppilaitoskirjastojen kannalta hyvä uutinen oli, että lähes jokainen tutkimuksen johdosta tapaamamme ihminen oli vakuuttunut siitä, että toimiva oppilaitoskirjasto voi todella vaikuttaa opetukseen ja oppimiseen. Ajatukset siitä, millaista opetuksen ja oppimisen pitäisi olla ja millaiset kirjastot voisivat parhaiten tukea erilaisia opetus- ja oppimistapoja, vaihtelivat kuitenkin suuresti.

Palatkaamme ajatukseen omaehtoista oppimista tukevasta oppimiskeskuksesta. Tutkimuksemme myötä olemme alkaneet kyseenalaistaa nykyisin vallalla olevan suuntauksen, jonka mukaan kaikkien oppilaitoskirjastojen pitäisi pyrkiä toteuttamaan oppimiskeskusmallia. Tavoite olisi universaalisti sopiva siinä tapauksessa, että kaikkien oppilaitosten tavoitteena olisi muodostua avoimen ja omaehtoisuuden oppimisen saarekkeiksi. Kun kuitenkin otetaan huomioon se, kuinka paljon oppilaitosten suosimat opetustyyli poikkeavat toisistaan, voi todellisuudessa käydä niin, että täydellinen oppimiskeskuksemme on täydellinen – jonkun toisen oppilaitoksen tarpeisiin.

Meidän mielestämme olisi hyödyllisempää että oppilaitoskirjastot tukisivat oman oppilaitoksensa opetus- ja oppimiskäsityksiä. Ja sitten, kun oppilaitoksessa aletaan kehittää avoimempaa suhtautumista opetukseen, oppilaitoskirjaston kehittämisessä pitäisi noudattaa yhtenäistä ja kattavaa lähestymistapaa.

Keskiasteen oppilaitoskirjastopalvelut – neljän kirjaston malli

Oppilaitoksia ja niiden kirjastoja koskevan tutkimuksemme tuloksena esitämme neljä tyyppiä, joihin keskiasteen oppilaitosten kirjastot voidaan mielestämme jakaa. Nämä neljä tyyppiä ovat peräisin

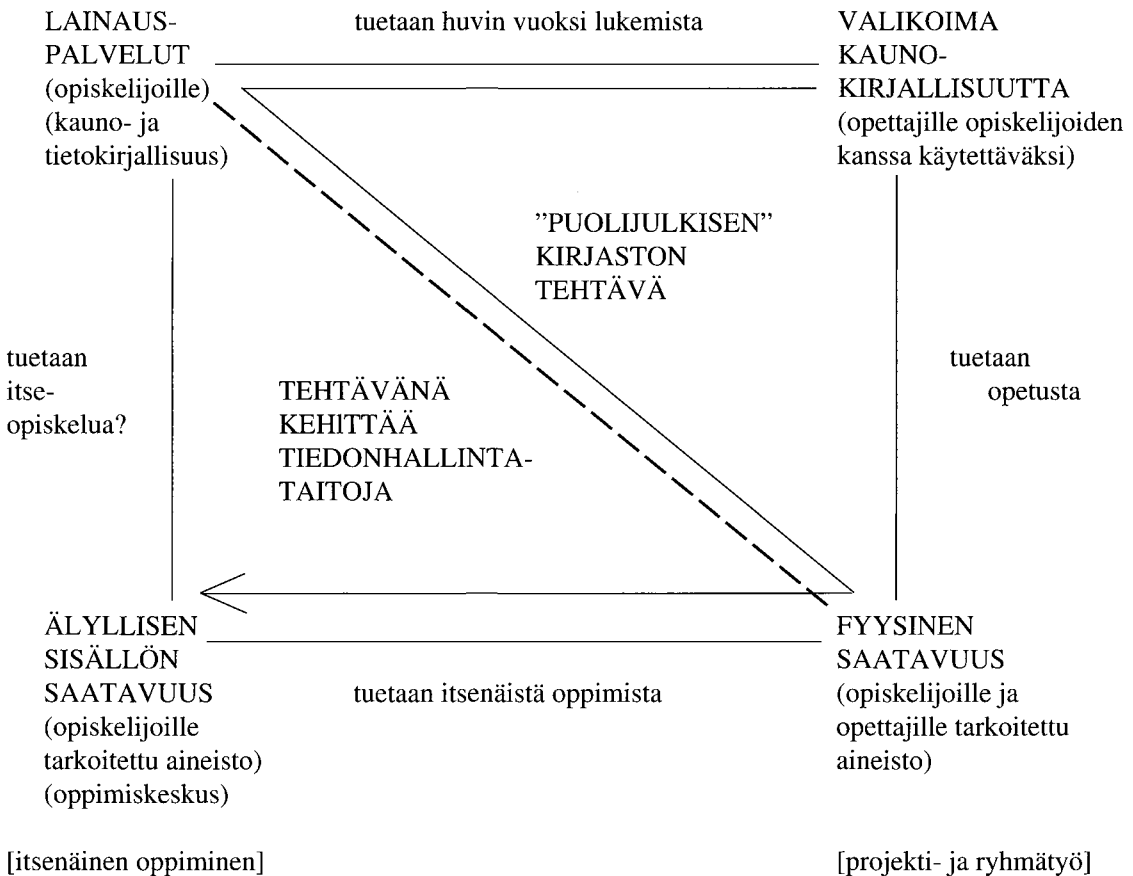
niistä keskusteluista, joissa opettajat esittivät käsitteensä kirjastoista. Oppilaitoksissa suoritettu havainnointi sekä kirjastonhoitajien ja opiskelijoiden kanssa käydyt keskustelut ovat auttaneet hiomaan mallia edelleen. Näin hahmottuvasta rakenteesta olemme keskustelleet oppilaitoskirjastonhoitajien kanssa joulukuussa 1992 pidetyissä kahdessa kansallisessa seminaarissa, ja rakennetta on muotoiltu edelleen kymmenessä oppilaitoskirjastonhoitajille vuosina 1993 ja 1994 järjestetyssä kansallisessa työpajassa.

Kuviossa 1 esitellään oppilaitoskirjastojen neljä tyyppiä. Kussakin tyypissä otsikko kertoo kirjaston päätehtävän, mutta kirjaston palveluissa on todennäköisesti aineksia myös kolmen muun tyy-

pin palveluista. Olemme nähneet projektimme aikana jokaista tyyppiä edustavia kirjastoja, ja kaikki ovat saaneet myönteistä palautetta ainakin joiltakin opettajilta. Oppilaitoskirjastojen tarjoamissa palveluissa voidaan havaita kehitystä, joka johtaa "romaanivarastoista" ensin laajempiin lainauspalveluihin, sitten saatavuuden lisääntyvään korotukseen, ja lopulta palvelumuotoon, jossa keskeistä on itsenäisen oppimisen tukeminen.

Saman tutkimuksen tuloksena voidaan hahmottaa neljä oppilaitosten kehitysvaihetta. Näiden kehitysvaiheiden avulla on helpompi nähdä, millainen kirjastotyyppi ja palvelujen taso on sopivin kullekin oppilaitokselle. Useimmat, elleivät kaikki, Iso-Britannian keskiasteen oppilaitokset ovat

KIRJASTON PÄÄTEHTÄVÄ ON TARJOTA

Kuvio 1. Oppilaitoskirjastojen neljä tyyppiä.

Piirteet	PERINTEINEN/ DIDAKTINEN	NIMELLISESTI JOUSTAVA	KEHITTYVÄ	OPPIMIS- KESKEINEN
OPETUSTYYLI	painopiste opetuksessa	opetusta ja jonkin verran "itsenäistä työskentelyä"	yhdistelmä opetusta ja projektityöskentelyä	painopiste oppimisessa
TEEMA- TYÖSKENTELY	opettajan johdolla – kirjastonhoitaja ei osallistu	teema ilmoitetaan kirjastonhoitajalle – pyydetään mää- riteltyä aineistoa	teemasta ja näkö- kulmasta keskustel- laan kirjaston- hoitajan kanssa ja pyydetään tämän tukea	suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä kirjas- tonhoitajan kanssa
OPETTAJAN YHTEYS KIRJAS- TOON (TAI OPPIMIS- KESKUKSEEN)	rajoittunut	tiedonlähde, tarjoaa aineistoa	tarjoaa tukea ja apua	keskeinen oppi- misen kannalta
MITÄ OPET- TAJA ODOTTAA KIRJASTON- HOITAJALTA	järjestelmällinen; vastaa pyyntöihin	"Hyvä olemassa, mutta..."	hyödyllinen; tarjoaa tukea	kollega ja liittolainen
OPETTAJAN NÄKEMYS KIRJASTOSTA	yksilöllisiä näkemystyyppejä	"Hyvä olemassa"	kirjastonkäyttö opiskelijoille tärkeää	oppimisen kan- nalta tärkeä resurssi
OPISKELI- JOIDEN KIRJASTON- KÄYTTÖ	rajoittunutta; kysytään kirjastonhoitajalta, mistä mitään löytyy	lähetetään käyttä- mään; kysytään kirjastonhoitajalta vastauksia opetta- jan kysymyksiin	tuodaan käyttä- mään; kysytään kirjaston- hoitajalta, jos ei itse löydetä	nähdään kirjas- tonhoitaja tietoyhteytenä myös kirjaston ulko- puolelle

Kuvio 2. Oppilaitoksen neljä kehitysvaihetta??

sekoituksia kahdesta tai useammasta kehitysvaiheesta. Ei ole epätavallista sekään, että yhden koulun eri laitosten välillä on suuria eroja (Oppilaitosten kehitysvaiheet esitetään kuviossa 2.)

Mitä kirjaston terveystarkastuksen jälkeen: suoritusmittareita ja tavoitteita

Jos nelivaiheinen mallimme oppilaitoksen kehitysvaiheista hyväksytään, niin seuraavaksi on loogista pohtia, mitä palveluja missäkin kehitysvaiheessa tarvitaan, ja miten palveluja voidaan

tarkasteltavassa oppilaitoksessa kehittää. Tämän pohdinnan pitäisi puolestaan johtaa suoritusmittareiden yksilöintiin. Suoritusmittareiden pitäisi pystyä kertomaan jotakin käyttökelpoista kirjaston tehtävästä opetuksen ja oppimisen tukena. (Mittarit eivät saisi jäädä kirjastokeskeisten suoritteiden, varaston, kustannusten, kalusteiden, jne. tasolle – näitä on Iso-Britanniassa jo saatavilla Library Associationilta ja vastaavilta tahoilta.) Käytännössä tähän tehtävään tarvitaan suoritusindikaattoreita, joilla tässä yhteydessä tarkoitetaan kahden tai useamman suorituksen yhdistämistä niin, että toimivuuden mittaaminen on mahdollista, ja

PERINTEINEN OPPILAITOS

Koko oppilaitoksen taso: Otetaanko kirjaston budjetissa huomioon kirjanhintojen nousu? Kuinka monta tuntia viikossa kirjasto on opiskelijoiden käytettävissä?

Osaston tai laitoksen taso: Tietääkö kirjastonhoitaja, mitkä ovat kunkin aineen opetuksen kannalta keskeisiä teemoja? Minkä aineiden? Onko olemassa keinoa pitää ainelaitokset ajan tasalla niiden aihepiiriin kuuluvista julkaisuista?

Vuosiluokat: Luetaanko luokissa (erityisesti ensimmäisen luokan jälkeen) kirjastosta hankittua kirjallisuutta (kaunokirjallisuutta tms.) Otetaanko kirjaston kokoelmat huomioon, kun annetaan tutkimustehtäviä/kurssitehtäviä? Tarkastavatko opettajat kokoelmat etukäteen? Käyttävätkö oppilaat kokoelmia?

Opettajat: Tarkistavatko opettajat, mitä aineistoa kirjastossa on? Työskentelevätkö opettajat koskaan kirjastossa? Tuovatko opettajat ryhmiä työskentelemään kirjastossa?

Oppilaat/opiskelijat: Käyttävätkö oppilaat kirjaston kokoelmia kotitehtäviä tehdessään? Kaikki vuosiluokat? Käyttävätkö oppilaat kirjaston kokoelmia vapaa-ajan lukemiseen? Kaikki vuosiluokat?

NIMELLISESTI JOUSTAVA

Koko oppilaitoksen taso: Onko kirjastolla olemassa toimintasuunnitelmaa? Kuka sen on laatinut? Mainitaanko kirjasto oppilaitoksen kehittämissuunnitelmassa?

Osaston tai laitoksen taso: Viitataanko aineohjelmissa kirjoihin ja muihin oppimateriaaleihin? Kaikissa? Viitataanko aineohjelmissa kirjastoon? Kaikissa? Valmisteleeko kirjasto kirjaston käytön kurseja yhteistyössä laitosten kanssa?

Vuosiluokat: Onko luokissa oppaita joissa kerrotaan kirjaston käytöstä ja aineistosta? Mitkä luokat käyttävät tunneilla kirjaston resursseja? Käytetäänkö oppilaitoskirjastopalvelun tarjoamia aihekokoelmia ja miten?

Opettajat: Neuvottelevatko opettajat kirjastonhoitajan kanssa ennen kuin antavat laajempia tehtäviä oppilaille? Valmistelevatko opettajat oppilaita etukäteen kirjastotyöskentelyyn?

Oppilaat/opiskelijat: Osaavatko opiskelijat käyttää kirjaston palveluita järkevästi? (Esim. osaavatko he käyttää hakemistoja tai tehdä avainsanahakuja; tuntevatko he kirjaston käyttöön liittyvää sanastoa; osaavatko he käyttää sisällysluetteloita; osaavatko he käyt-

tää CD-ROMeja ja muuta sähköistä aineistoa; osaavatko he suorittaa järjestelmällisiä ja loogisia hakuja?) Käyttävätkö opiskelijat kirjastoa vapaaehtoisesti (eli muulloinkin kuin tuntien aikana tai etsiessään tiettyä kirjaa)?

KEHITTYVÄ

Koko oppilaitoksen taso: Toteuttaako kirjaston toimintasuunnitelma oppilaitoksen kehittämissuunnitelmaa, sen tarkoin määriteltyjä tavoitteita ja aikataulua? Kuinka paljon aikaa kirjastonhoitaja viettää opettajien kanssa kirjaston ulkopuolella?

Osaston tai laitoksen taso: Onko kirjastonhoitaja säännöllisesti mukana, kun laaditaan opetus-suunnitelmaa? Kaikilla laitoksilla?

Vuosiluokat: Mille vuosiluokille kirjastonhoitaja opettaa tiedonhallintataitoja, vai opettaako millekään?

Opettajat: Suunnittelevatko opettajat projekteja yhdessä kirjastonhoitajan kanssa? Pyytävätkö he kirjastonhoitajaa opettamaan kirjaston käyttöä ja tiedonhallintataitoja milloin se osoittautuu tarpeelliseksi? Antaako kirjastonhoitaja opettajille palautetta oppilaiden oppimisesta ja saavutuksista kirjastotyöskentelyssä?

Oppilaat/opiskelijat: Osaavatko oppilaat käyttää kirjastoresursseja monipuolisesti ilman, että heidän tarvitsee pyytää henkilökunnalta siihen apua?

OPPIMISKESKEINEN

Koko oppilaitoksen taso: Ovatko oppimisresurssit yhtenäisiä koulun kehittämissuunnitelman kanssa?

Osaston tai laitoksen taso: Valmistelevatko laitokset yhdessä oppimisresurssivastaavan/kirjastonhoitajan kanssa itseopiskeluun soveltuvia materiaaleja?

Vuosiluokat: Käyttävätkö kaikki vuosiluokat kirjastoa säännöllisesti ja pakottomasti oppimisen tukena? Onko kirjastossa säännöllisesti eri tavoin työskenteleviä samaan aikaan (luokkia, ryhmiä, itsenäisesti opiskelevia)?

Opettajat: Osallistuvatko oppimiskeskuksen johtaja ja muu henkilökunta opettajien kanssa kirjastossa ja muualla suoritettavien tehtävien suunnitteluun, valmisteluun ja arvioimiseen?

Oppilaat/opiskelijat: Pitävätkö opiskelijat kirjastoa luontevana osana heille tarjottuja oppimismahdollisuuksia? Pyytävätkö opiskelijat kirjaston henkilökunnalta apua sellaisissa tiedonhankintatehtävissä, jotka ulottuvat oppilaitoskirjaston ulkopuolelle? Onko oppimiskeskus avoinna opiskelijoille myös kouluajan ulkopuolella (ja lomilla)?

näiden indikaattoreiden joukosta valittuja suoritus-tavoitteita, joiden avulla palvelujen vaikutusta voidaan seurata pidemmällä aikavälillä.

Koska opetussuunnitelmaan liittyvät kysymykset hallitsevat oppilaitosten toimintaa monella tasolla, niin kirjaston toimivuutta ja vaikutusta opetukseen ja oppimiseen on voitava tarkastella monesta eri näkökulmasta, kun määritellään niitä mittaavia indikaattoreita ja tavoitteita. Joitakin tarvittavista tasoista esitetään kuviossa 3, ja kussakin tapauksessa olemme ehdottaneet kutakin oppilaitostyyppiä varten ainakin yhtä suoritustavittaria. Näitä mittareita voidaan käyttää sellaisinaan, niitä voidaan kehittää, ja niiden avulla voidaan määrittellä toiminnalle tavoitteita.

Kuvion 3 mittarit on tarkoitettu ainoastaan viitteiksi siitä, millaisia mittareita oppilaitokset voivat omiin tarpeisiinsa kehittää, ja jotkut ehdotuksista eivät sovellu suomalaisiin oppilaitoksiin toistaiseksi! Mielestämme suomalaiset oppilaitokset hyötyisivät siitä, että ne tutkisivat malliamme ja päättäisivät, mikä neljästä tyypestä parhaiten kuvaa oppilaitoksen tilannetta ja ovatko ehdotuksemme soveltuvista oppilaitoskirjastopalveluista käyttö-

kelpoisia. (Tässä on otettava huomioon jokainen kohta, jossa oppilaitokset tai niiden kehitystoimet poikkeavat mallista.) Tämän pohjalta voidaan laatia oppilaitoskohtaisia indikaattoreita ja tavoitteita kirjaston toiminnalle. Suomessa ei ehkä podeta kaikkia samoja julkisten palvelujen yksityistämisen aiheuttamia ongelmia kuin Iso-Britanniassa, mutta kehitys on samansuuntaista. Mallimme käyttäminen takaa vähintäänkin sen, että oppilaitoskirjastot arvioidaan ansioidensa mukaan – sen perusteella, miten ne tukevat opettajia ja opiskelijoita!

Hyväksytty julkaistavaksi 29.8.1995.

Viite

1. Streatfield, D. R, and Markless, S. Invisible learning? The contribution of school libraries to teaching and learning. Report ... on the Effective School Library research project. Library and Information Research Report 98. London: The British Library 1994.